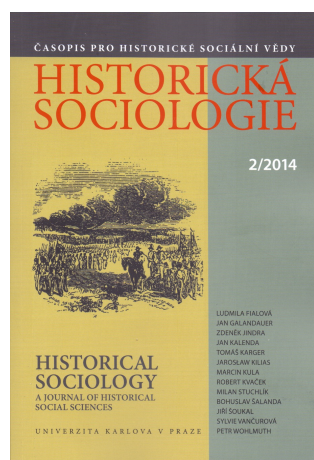

Zitierhinweis

Vitíková, Jana : recension de : Jiří Šubrt, Soudobá sociologie. 5: Teorie sociální změny, Prague : Karolinum, 2013, dans : Historická sociologie - Historical Sociology, 2017, 2, p. 135-138, DOI: 10.14712/23363525.2017.44, téléchargé depuis Website

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

rozlišit interpretace horší a lepší, přesnější a méně přesné, pravdivější a méně pravdivé, hlubší a povrchnější. Při interpretaci výsledků výzkumu je důležitá argumentace, tedy zdůvodnění pravdivosti daných tvrzení. Ovšem ani u sebelépe koncipovaného výzkumu kvantitativní i kvalitativní povahy nelze dogmaticky tvrdit, že naše výsledky a jejich interpretace představují neomylný pokrok.

V poslední části knihy se autor zabývá tématy fenomenologie a vysvětlování. Fenomenologie se ve společenských vědách často zřídka jakéhokoli vysvětlování a spokojuje se s konstatováním faktů, s popisem lidského chování a jeho významu. Ondřejkovič zdůrazňuje, že vydávat deskripci za fenomenologii znamená vlastně likvidaci vědy a vědeckého poznání. Fenomenologický výzkum není možný bez chápání a vysvětlování, bez odhalování a připisování skrytého významu.

V závěru monografie autor upozorňuje, že je potřeba věnovat více pozornosti finalizaci společenskovědních výzkumů a nezapomínat, že v této fázi spočívá řada doposud skrytých aspektů, zejména v oblasti vysvětlování a porozumění při interpretaci výsledků.

Nutno konstatovat, že kniha nadchne zejména čtenáře se smyslem pro teoreticko-filosofický náhled na sociální realitu a se zájmem o vědeckou teorii. Pro čtenáře praktičtějšího založení bude patrně četba o něco komplikovanější a v některých pasážích méně srozumitelná. Jistou pomůckou může být slovník pojmů v příloze. Monografii lze proto doporučit zejména prvnímú výše zmíněnému druhu zájemců, kteří si díky ní rozšíří teoreticko-metodologické obzory.

Blanka Jirkovská

DOI: 10.14712/23363525.2017.43

Jiří Šubrt a kol.: *Soudobá sociologie V (Teorie sociální změny)*. Praha: Karolinum, 2013, 443 s.

V roce 2013 vyšel již jako pátý v pořadí další díl publikace *Soudobá sociologie*, jejímž editorem je Jiří Šubrt. Jak název napovídá,

monografie obsahuje kapitoly, které se věnují různým teoretickým přístupům ke koncepci sociální změny. *Soudobá sociologie* vychází již od roku 2006 a v minulosti se zabývala velikánskými světové sociologie nebo významnými sociologickými teoriemi, pátý díl pokračuje v tomto trendu a vybírá si teorii sociální změny jako zastřešující téma.

Celá série započala publikací, která se věnovala hlavně velkým jménům z oboru sociologie. Stala se jakýmsi úvodem do tohoto světa a nabídla autory i teorie, jež ovlivnily podobu celé této vědy až do současnosti. Druhý díl (vyšel v roce 2008) pak nabídl vzhled do teorií sociální struktury a sociálního jednání a pojednával o velice komplikovaném vztahu těchto dvou konceptů v sociologickém myšlení. Vzápětí se objevil třetí díl, který se posunul více do přítomnosti a nabídl čtenáři přehled aktuálních procesů v současné společnosti. Zařadil se tak mezi další publikace podobného charakteru, které vyšly v českém jazyce, jako například kniha Miloslava Petruska *Společnosti pozdní doby* z roku 2006. Čtvrtá publikace v řadě se věnuje každodennímu životu a upozorňuje, jak jej pojímá sociologie. V tomto případě se jedná o směsici textů vzdálených více či méně. Editor Jiří Šubrt postupně upouští od důrazu na to, že se jedná o učebnicové texty určené především studentům sociologie a dalším zájemcům o ni. Dává to smysl, když vezmeme v úvahu, že s každým dalším dílem je věnována pozornost stále více a více podrobnostem, tudíž čtenář je již seznámen se základy.

Pátý díl pak čtenáři nabízí různé úhly pohledu na problematiku sociální změny a v rámci celkem čtrnácti kapitol se zabývá například evoluční teorií, problematikou moci, formováním států nebo teorií modernizace. Editor Jiří Šubrt do svého týmu zařadil mladší autory, kteří však nejsou žádnými nováčky. Ne všichni z nich jako svůj hlavní obor uvádějí sociologii, nicméně to dokazuje, že teorie sociální změny je interdisciplinární a je potřeba propojit sociologii s vědami, jako je například kulturní antropologie. Editor a autor první kapitoly na tento problém sám naráží, když říká, že „sociologie dnes nazrála do situace, která volá po nových přístupech k formulování teorie sociální změny“ (s. 32). Hovoří

dokonce o stagnaci sociologie jako vědy samotné, hledající řešení i „mimo tradiční domény sociologie“ (s. 32). Přestože editor jako své spolupracovníky vybral vědce, kteří se ne vždy plně věnují sociologii, nenalezneme nikoho, kdo by nepocházel z oboru, který je sociologii velmi blízký. Ačkoliv v závěru své kapitoly hovoří o tom, že dnešní sociologie v rámci hledání nových přístupů může propojovat své koncepty například s těmi, jež vznikly v rámci přírodovědných disciplín, nečiní tak. Je jasné, že publikace nemá za cíl přinášet nové koncepty v rámci teorie sociální změny, ale spíše nabízet čtenáři již existující, bylo by ale zajímavé oslovit autora z oboru přírodních věd.

Ve své kapitole shrnující teorii sociální změny staví Šubrt do protikladu argumenty historické vědy a sociologie v náhledu na to, zda je vůbec možné sociální změnu popsat. Mezi hlavními argumenty zdůrazňuje zejména tezi, že historické události vznikly v jedinečných podmínkách a nelze je tedy zobecňovat, nebo také přílišnou komplexitu změny, kvůli níž není možné zachytit všechny její faktory a vlivy. Tyto argumenty nevyvrací, což by ani vzhledem k rozsahu kapitoly nebylo možné, ale shrnuje, že sociologie to viděla vždy jinak a považovala historický pohled za příliš úzký. Jako důkazy přináší přístupy „otců zakladatelů“ sociologie, jako byl Auguste Comte, Karl Marx, Max Weber či Émile Durkheim, kteří se sociální změně věnovali. Samozřejmě nezapomíná v rámci svého následného výkladu o tom, jak se téma sociální změny v sociologii objevovalo a zase ztrácelo, na Norberta Eliase, jehož významu se dlouhodobě věnuje.

Nakonec přichází s vlastní typologií teorie sociální změny. Mluví o teorii cyklického vývoje, kde je sledován vývoj v kruhu, teorii zlomu, kde je brán v potaz prvek diskontinuity, a jako třetí typ uvádí teorii lineárního vývoje spojenou s představou evoluce.

Za zmínku stojí rozhodně kapitola Palo Fabuše *Proměna časovosti v historii a dnes*, která – jak název jasně říká – shrnuje různé teorie pojetí času. Jak sám autor uvádí, s časem se v sociologii „pracovalo nanejvýš nedostatečným způsobem“ (s. 206), ačkoliv je čas klíčový pro sociální život. Shrnuje pak, jak byl v minulosti čas vnímán v chronologické posloupnosti vývoje

lidstva. Začíná nejstaršími a předkřesťanskými kulturami, které vnímaly čas hlavně cyklicky jako opakující se události. V tomto smyslu uvádí například teorie Clauda Lévi-Strausse, jenž se předmoderním kulturám věnoval. Fabuš přechází z prehistorických kultur k vnímání času ve středověku a tomu, jak ho ovlivnilo křesťanství, věnuje se také osvícenství a době po něm, kdy se objevují teorie Karla Marxe či Maxe Webera. Autor pak nabízí definici některých moderních autorů, jako je Zygmunt Bauman či Anthony Giddens, kteří právě změnu v pojmání časovosti považují za definiční aspekt rozdílu mezi moderními a předmoderními společnostmi. V moderních společnostech se jedním z hlavních symbolů stala rychlost. Postupně se dostává až do současnosti, kde je čas individualizován a fragmentován. Jeho nekontrolovatelnost je znakem současné doby a přichází po víře v jeho neměnitelnost a ovladatelnost, která se rozplynula v deziluzi.

Další kapitoly nám například poskytují přehled vývoje evolučních teorií, kde se právě uplatňuje již zmíněné spojení přírodních a humanitních věd. Autoři minulí i současní se snažili najít souvislost mezi evolucí genů a kultury. Tato kapitola, napsaná Martinem Soukupem, obsahuje i shrnutí popsanych teorií, což není v této publikaci obvyklé. Podobný styl výkladu najdeme už jen u Arnošta Veselého, který se zaměřuje na přístupy k analýze sociální změny. Je to škoda, protože kniha, ačkoliv rozhodně není popularizační a je určena spíše odborné veřejnosti, u níž se předpokládají jisté vědomosti, by mohla tímto způsobem získat na přehlednosti. Arnošt Veselý prosazuje longitudinální design výzkumu pro analýzu sociální změny navzdory všem jeho omezením, jako je nákladnost nebo únava respondentů, kteří mohou z výzkumu vypadnout. Upozorňuje také, že pro takový typ výzkumu není v České republice zatím příliš dobré prostředí, proto se zatím uskutečnil jen jeden projekt v takovém rozsahu, jaký by byl vhodný.

Ve své kapitole *Dynamika sociokulturní změny* vypichuje Václav Soukup pojem kultura, rozebírá její evoluci a to, jakým způsobem je možné na ni nahlížet. Zmiňuje i v současné době velice aktuální téma, jako je propojování

kultur, což může být velice zajímavé také pro laické čtenáře vzhledem k současným diskuzím spojeným s příchodem zástupců jiných kultur do Evropy. Popisuje, jak se mohou kultury v důsledku kontaktů mezi sebou a zároveň inovacemi v rámci jedné z nich propojit a vytvořit sociokulturní změnu; hovoří také o tom, kdy se takovéto procesy v minulosti odehrály.

Jak upozorňuje Vojtěch Prokeš v příspěvku *Teorie moci v soudobé sociologii: od aktéra ke struktuře*, jedna kapitola rozhodně neposkytuje dostatek prostoru k tomu, aby mohla obsáhnout jednotlivé sociologické teorie zabývající se mocí dopodrobna. Zaměřuje se proto spíše na podobnosti a rozdíly těchto teorií. Komparuje teorie mající počátek u definice moci podle Maxe Webera a zaměřující se hlavně na aktéry a takové teorie, které do svých konceptů zahrnuly i vliv struktury.

V další části s názvem *Formování států: Čtyři teoretické tradice a jejich vztah k sociální změně* autor Jan Kalenda sleduje dvě linie teorií o formování států. Jedna z nich chápe toto formování jako součást sociální změny, druhá vidí tento proces jako klíčový pro ovlivnění změny.

Tématem národní identity se v dalším příspěvku zabývá Zuzana Kubišová a chce čtenářům představit náhled na tuto problematiku podle etnosymbolického paradigmatu, jež je – jak upozorňuje – v českém prostředí trochu přehlížené a neexistuje překlad, ani česky psané ucelené představení tohoto směru.

Na individualismus se zaměřuje Helena Kubátová a popisuje, jak jej studovali a vnímali vybraní sociologové. Dochází k závěru, že vlivem individualizace se legitimita společenského uspořádání odvozovala nejprve z náboženství, později politické sféry a v postmoderní společnosti ze sféry ekonomické. V současnosti, kdy jedinec sleduje hlavně vlastní zájmy, se právě náboženství i politika stávají objektem tržní ekonomiky. Upozorňuje pak na to, že do této doby využívaná zastupitelská demokracie se ocitá v krizi důvěry a – jak autorka predikuje – možná se vyvine v tzv. privatizovanou tržní demokracii.

Na sociální změnu z pohledu modernizační teorie se pak dívá Karel Černý. Provází čtenáře různými obdobími sociologie, aby ukázal, jak je usilováno o to, aby tato teorie, v minulosti

kritizovaná kvůli nesouladu se skutečností, byla revidována. Tím otevírá prostor pro Karla Hanuše a jeho kapitolu *Teorie závislosti v díle Andre Gundera Franka a Fernanda Henrique Cardosa*. Teorie závislosti s teorií modernizace souvisí, protože se proti ní vymezovala. Hanuš si je vědom, že tento přístup není v českém prostředí příliš znám. Díky úzkému pojetí tématu má ovšem prostor pro to, aby mohl zacházet do větších podrobností, a nabízí čtenáři také společenský kontext prostředí Latinské Ameriky, kde teorie vznikla.

Jako jedno z velkých témat, kterým se tato kolektivní monografie věnuje, nesměla zůstat opomenuta globalizace. Její pojetí v sociologii studuje Oleg Suša, u něhož se projevuje jeho zaměření na kritické zkoumání nerovností v nadnárodním prostředí, jemuž se věnuje ve Filozofickém ústavu AV ČR, a upozorňuje na rizika tzv. kasinového kapitalismu.

Snahu o představení ne příliš známých konceptů naplňuje i předposlední kapitola Petra Vidomuse, rozebírající kontrahnutí, jež se snaží zastavit sociální změnu. Kromě jejich vývoje a vývoje jejich studia upozorňuje také na místa, která jsou podle něj v rámci sociologického výzkumu nedostatečně sledovaná.

Většina kapitol knihy mluví o různých typech teorie sociální změny, jak je popsal Jiří Šubrt na začátku. Svou první kapitolou poskytl čtenáři jakési zastřešení. Jiří Šubrt a kolektiv autorů se postupně v rámci edice knih o soudobé sociologii snaží oprostit od velkých jmen a zakladatelů sociologie, s nimiž začínali. Takový úkol je ovšem velice obtížný, protože při sledování vývoje teorií je vždy potřeba vrátit se na začátek. Většina kapitol tak ve velké míře obsahuje myšlenky velkých autorů. Zároveň takových, kteří jsou v českém prostředí celkem známí. Lidé, jako Ernest Gellner, Michel Foucault, Jurgen Habermas nebo již zmiňovaný Claude Lévi-Strauss, jsou stálicemi v sociologických textech. Jedním z cílů publikace, naznačených na jejím počátku, je ukázat čtenáři teorie a autory, kteří nejsou v českém prostředí příliš známí. Občas se tak pro čtenáře, který již některé znalosti sociologie má a kterému je tato publikace určena, mohou části kapitol stát opakováním známých informací. Přesto se autoři s tímto

nelehkým úkolem vyrovnali celkem dobře, když během výkladu postupně opouštěli tato slavná jména. To dokazuje i velká převaha cizojazyčné literatury téměř u všech kapitol. V tomto směru selhává snad jen jediná – zabývající se individualismem, kde v seznamu nalezneme hlavně do češtiny přeložená díla. Nicméně se rozhodně nejedná o pravidlo.

Publikace je velice zdařilým vzhledem do teorie sociální změny a přináší srozumitelnou formou různé náhledy na tuto teorii a splňuje cíle, jež si sama vytyčila. Je zaměřená spíše na velká témata, jako je globalizace či národní identita. Nicméně edici Soudobá sociologie zavazuje šestý svazek věnující se specializacím sociologického bádání a zaměřuje se například na města, kriminologii či právo ze sociologického pohledu. Tím je celá série uzavřena. Pátý díl série je nicméně nejspíš nejvíce přínosný pro – v Česku ještě trochu nový – obor historické sociologie. Téma sociální změny je totiž pro tento obor klíčové. Ani jedné kapitole se nestalo, že by zamrzla v minulosti, nebo naopak utíkala do přítomnosti. Všechny zdůrazňují to, že koncepty, o nichž pojednávají, jsou součástí dlouhodobých a komplexních procesů, na něž se během doby nahlíželo různými úhly pohledu, což dokazuje i množství existujících teorií, které autoři této kolektivní monografie postupně představují. Editor knihy Jiří Šubrt působí jako vedoucí Pracoviště historické sociologie na FHS UK, není tedy divu, že to mělo na celou knihu velký vliv.

Jana Vitíková

DOI: 10.14712/23363525.2017.44

Petra Kavrečič: *Turizem v Avstrijskem primorju. Zdravilišča, kopališča in kraške jame (1819–1914). Založba Univerze na Primorskem: Koper, 2015, 376 s.*

Univerzitou ve slovinském Kopru vydaná kniha mladé slovinské historičky Petry Kavrečič je upravenou disertační prací autorky, obhájené na této univerzitě. Již při četbě její disertační práce bylo zřejmé, že se jedná o zdařilé dílo, založené na systematickém studiu

pramenů i odborné historické literatury, které by si zasloužilo zpřístupnění širšímu okruhu čtenářů. Rozhodnutí koperské univerzity vydat disertační práci v podobě monografie lze tedy více než uvítat.

Oblast historie cestovního ruchu se v posledních desetiletích dostává do zorného pole slovinských historiků, stalo se tak o něco dříve než v české historiografii, pro kterou mohou být slovinské práce stále inspirující z celé řady důvodů. Na prvním místě je žádoucí poukázat na zdařile zpracovanou a teoreticko-metodologicky pevně ukotvenou kapitolu *Zgodovina turizma* [Historie cestovního ruchu]. Autorka zasazuje cestovní ruch do širších ekonomicko-sociálních souvislostí modernizace evropské společnosti, jejímž je cestovní ruch neodmyslitelným znakem. Výklad je založen na přehledné znalosti dosavadní evropské historické literatury ke zkoumanému tématu. Velmi přehledně je zpracována podkapitola *Dejavniki in stalnice razvoja modernega turizma* [Faktory a danosti rozvoje moderního cestovního ruchu], kde autorka na základě dosavadního studia shrnula jednotlivé činitele přispívající k rozvoji cestovního ruchu a vytvářející motivaci pro obyvatelstvo k cestování bez jasně daného cíle a účelu.

Další inspiraci pro českou historiografii představuje již samo geografické zaměření recenzované knihy. Oblast tzv. rakouské riviéry, spojené se severní částí jadranského pobřeží patřící rakouské části habsburské monarchie, byla místem dobře dostupným i pro české turisty. Přitažlivost jadranského pobřeží pro českého turistu měla minimálně dvě hlavní dimenze, jednak geografickou a administrativní blízkost (jednalo se o území jednoho státu) a současně i blízkost etnickou a jazykovou. Sledování historie vývoje cestovního ruchu v oblasti severního Jadranu je tak pro českou historiografii žádoucí i v rovině zkoumání rozvoje českého cestovního ruchu. Ačkoli můžeme z tohoto pohledu autorce částečně vytknout, že se českými vlivy zabývala jen okrajově, musíme současně přiznat, že turisté z českých zemí zajisté neudávali směr celému rozvoji cestovního ruchu regionu. V rámci korektnosti je však nutné též zdůraznit, že autorka se specifiky české turistické návštěvnosti